

**M. Hamdamov, i.f.n., dots.,
N. Xudoynazarova, JIDU**

XITOIY XALQ RESPUBLIKASIDA MAXSUS IQTISODIY ZONALARNI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Статья посвящена особенностям развития специальных экономических зон в Китайской Народной Республике. Авторы обосновывают сущность специальных экономических зон и особенности их функционирования. В статье раскрывается опыт КНР в развитии специальных экономических зон и их роль в улучшении экономики КНР.

The article focuses on the specifics of development special economic zones in the People’s Republic of China. The authors substantiate the essence of special economic zones and the characteristics of their functioning. The article reveals the experience of PRC in the development special economic zones and their role in the improvement of the economy of PRC.

Kalitliso‘zlar: Maxsus iqtisodiy zona, iqtisodiy texnologik taraqqiyot zona, “Ochiq eshiklar” siyosati, rezident, erkin savdo zonasi, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar.

Hozirgi kunda O‘zbekistonga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mamlakatimizda olib borilayotgan iqtisodiy siyosatning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu, nafaqat, O‘zbekiston, balki jahonning yuqori rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarining tashqi iqtisodiy siyosatida o‘z aksini topgan. Shuning uchun mamlakatimizda xorijiy investorlar uchun qulay investitsion muhit yaratish juda muhim ahamiyat kasb etadi, maxsus iqtisodiy zonalarni tashkil etish va ularda zamonaviy infrastrukturani shakllantirish esa ushbu siyosatning samarali instrumentlaridan biri hisoblanadi. Maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ)ning mohiyatiga ahamiyat beradigan bo‘lsak, MIZlar – bu ma’lum hududda ro‘yxatga olingan, ishlab chiqarishni rag‘batlantirish maqsadida tashkil etilgan, maxsus imtiyozlarga ega geografik hududlardir[1]. Boshqacha aytganda, MIZlar tadbirkorlik yuritish uchun alohida soliq, bojxona, boshqaruv va fuqarolik-huquqiy imtiyoz va kafolatlariga ega davlat hududining maxsus chegaralangan qismi hisoblanadi[2].

Xitoy Xalq Respublikasi misolida oladigan bo‘lsak, maxsus iqtisodiy zonalari iqtisodiyotning barcha sohalarini modernizatsiyalash va yuqori texnologiyali raqobatbardosh ishlab chiqarishga erishishda muhim omil bo‘lmoqda. Oxirgi o‘ttiz yil davomida Xitoyda kuzatilgan iqtisodiy o‘sish haqiqatda “iqtisodiy mo‘jiza” bo‘lgani hech kimga sir emas. Uning rivojlanish tendensiyasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, 1976-yilgacha Xitoy yopiq iqtisodiyot hisoblanar edi. Ammo 1978-yilda Den Syaopin tomonidan olib borilgan “Ochiq eshiklar” siyosati va shu maqsaddagi islohotlar natijasida Xitoy jahon iqtisodiyotiga integratsiyalasha boshladi hamda Xitoy YaIMi yiliga o‘rtacha 10 % o‘sishga erishdi. 1979-2014 - yillarda Xitoyning aholi jon boshiga YaIMi qariyb 16 marta, ya’ni 195 AQSh doll.dan 3583 AQShga o‘sdi[3]. 2010-yilga kelib YaIM hajmi bo‘yicha Yaponiyani ortda qoldirib,

dunyodagi eng katta ikkinchi iqtisodiyotga aylandi. Shu davr mobaynida 500 mln.dan ortiq aholi qashshoqlikdan xalos bo‘ldi [4].

Tadqiqotlar natijasida ma’lum bo‘ldiki, ko‘p yillar davomida hukm surgan markaziy rejalashtirilgan iqtisodiyotdan zamonaviy bozor iqtisodiyotiga o‘tish maqsadida 1978-yildan boshlab “Ochiq eshiklar” siyosati doirasida ko‘plab ishlar amalga oshirildi. Bunda Xitoyda turli shakldagi maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ)ni tashkil etish muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib, MIZlarni tashkil etishdan asosiy maqsadlar quyidagicha edi:

- xorijiy kapitalni maksimal darajada jalb qilish, sanoatning ilmiy sig‘imli sohalarini yuqori texnologiyalar asosida rivojlantirish;
- xalqaro mehnat taqsimotida samarali ishtirok etish, eksport hajmi va xorijiy valuta tushumini oshirish;
- MIZ joylashgan hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy holatni Hong Kong, Singapur va boshqa yangi industrial davlatlaridagi kabi rivojlantirish;
- arzon va ortiqcha ishchi kuchi hamda boy xomashyo salohiyatidan to‘g‘ri foydalanish;
- boshqaruv malakasiga ega bo‘lish va milliy kadrlarni tayyorlash.

Xitoyda MIZlarning tashkil etilish jarayonini 4 bosqichda kuzatishimiz mumkin: u 1970-yil oxiri 1980-yillar boshlari; 1980-yillar; 1990-yillar va 1990-yildan hozirgi kungacha davom etayotgan zamonaviy davrni qamrab oladi [5].

1979-yilda Guangdong va Fujian provinsiyalarida “maxsus siyosat va moslashuvchan choralar” tizimining joriy etilishi birlamchi qadam edi. Va shu maqsadda 1981-yil noyabrda “Guangdong va Fujian provinsiyalariga alohida iqtisodiy maqom berish to‘g‘risida” XXR Davlat Kengashi qarori e‘lon qilindi [6].

Dastlab, 1980-yil avgustda Guangdong provinsiyasidagi Shenzhen, Zhuhai va Shantou hamda shu yilning oktabrida esa Fujian provinsiyasidagi Xiamen hududlari 4 ta maxsus iqtisodiy zonalarga aylantirildi. Ushbu MIZning maqsadi deyarli bir xil bo‘lib, maxsus moliyaviy, investitsion va savdo imtiyozlari orqali hududda barqaror iqtisodiy o‘sishga erishish edi. Ular, asosan, joriy innovatsion siyosatni amalda sinovdan o‘tkazish uchun tashkil etilgan bo‘lib, agar loyiha o‘zini oqlasa, bunday MIZlarni mamlakat bo‘ylab keng tarqatish rejasi ko‘zda tutilgan.

MIZlarda joriy etilgan imtiyozlar va qulay ishlab chiqarish omillari yig‘indisi kutilmagan iqtisodiy o‘sishga sabab bo‘ldi. 1980-1984-yilda yillik Xitoy YaIMi o‘rtacha 10 % o‘sdi. Bu ko‘rsatkich Shenzhenda 58 %, Zhuhaida 32 %, Xiamenda 13 % va Shantouda esa 9 % bo‘ldi. 1986-yilgacha Shenzhenda kapital, mehnat, yer, texnologiya, aloqa va transport kabi ishlab chiqarish omillari kompleksi shakllanib bo‘lgan edi [7].

1988-yildan keyin yuqoridagi MIZlar safiga Hainan 5-MIZ sifatida qo‘shildi.

Yuqorida sanab o‘tilgan savdo va investitsiya muhitini rivojlantirish maqsadidagi zonalar o‘zini oqlagach, Xitoy o‘z “Ochiq eshiklar” siyosatini yanada kengaytirdi. 1984-yilda boshqa turdagi MIZlar – iqtisodiy texnologik taraqqiyot zonalarini, boshqacha aytganda milliy sanoat parklari, tashkil etila boshlandi. MIZlarning iqtisodiy texnologik taraqqiyot zonalaridan (ITTZ) farqi shundaki, MIZ kattaroq hududda, ba’zan butun shahar yoki provinsiyada joylashishi mumkin.

Birgina 1984-1988-yillarda qirg‘oq bo‘yi shaharlarida 14 ITTZ tashkil etildi. 1989 va 2006-yillarda mos ravishda Shanghai va Tianjin Binhai yangi zonalari ham tashkil etildi.

1992-yilga kelib Xitoyda 35 ta ITTZ muvaffaqiyatli faoliyat yuritardi. Keyinchalik, boshqa turdagi MIZlar ham butun mamlakat bo‘ylab tarqala boshladi va bunday zonalarni tashkil etish odatiy holga aylandi. 2008-yilda Xitoyda 14 ta ochiq qirg‘oq shaharlar, 15 ta erkin savdo zonalari, 17 eksportni rag‘batlantiruvchi zonalar, 52 ITTZ, 53 ta yuqori texnologiyali taraqqiyot zonalari va 15 ta chegaradosh iqtisodiy hamkorlik zonalari ro‘yhatdan o‘tkazilgan edi [8].

2013-yil oxirida Xitoyda 5 ta MIZ, 210 ta ITTZ, 15 ta chegaradosh iqtisodiy hamkorlik zonalari, 105 ta yuqori texnologiyali zonalar 13 ta erkin boji xona zonalari faoliyat yuritishi aniqlandi. Bundan tashqari, 2013-yil 29-sentabrda XXR Davlat Kengashi tomonidan Shanxay (Pudun) erkin savdo zonasini tashkil etish to‘g‘risida qaror qilindi.

MIZlar to‘g‘risida haligacha yagona normativ hujjat yo‘q bo‘lib, ularning tashkil etilishi, tugatilishi va faoliyati bilan bog‘liq munosabatlar 1982-yilda qabul qilingan XXR Konstitutsiyasi bilan tartibga solinadi. Uning 18-moddasi 2-bandiga ko‘ra, “XXR barcha xorijiy korxonalar, tashkilotlar va xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi qo‘shma korxonalariga investitsiya kiritishga ruxsat beradi hamda ularning huquq va manfaatlari qonun bilan himoyalangani”.

1998-yil 26-iyunda “Maxsus iqtisodiy zona va mintaqaviy shelflar to‘g‘risida” XXR qonuni qabul qilingan [9]. Yana MIZlar to‘g‘risida 30 dan ortiq normativ-huquqiy hujjatlar amal qiladi. Masalan, Umumxitoy Xalq Vakillari Kengashi doimiy qo‘mitasi tomonidan Shenzhen (1992-yil iyul), Xiamen (1994-yil mart), Zhuhai va Shantou (1996-yil mart) MIZlarini tashkil etish to‘g‘risida qaror yuqorida keltirib o‘tilgan MIZlar uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Hainan MIZi faoliyati esa 1988-yil aprelda XXR Davlat Kengashi qarori bilan tartibga solinadi.

MIZ rezidentlari uchun talablar va imtiyozlar quyidagilardan iborat:

MIZlarga kiritiladigan xorijiy investitsiyalar miqdoridagi 50 mln. AQSh doll. bo‘lishi kerak, oldin bu ko‘rsatkich 30 mln. AQSh doll. bo‘lgan. Xorijiy rezidentning ustav kapitalidagi ulushi kamida 25 %ni tashkil etishi lozim.

MIZ rezidentlari uchun 5 yil davomida alohida soliq imtiyozlari tizimi yo‘lga qo‘yilgan. Birinchi 2 yil davomida ular umuman daromad solig‘ini to‘lashmaydi va keyingi 3 yil davomida soliqning faqatgina 50 %ini to‘lashadi, xolos. 2008-yilgacha foyda solig‘i maxsus zonada joylashmagan korxonalar uchun 33 %, MIZ rezidentlari uchun esa 15 % etib belgilangan.

XXR Davlat kengashining 2007-yil 26-dekabrda “Korxonalariga daromad solig‘i bilan bog‘liq imtiyozlar berishning o‘tish siyosati to‘g‘risidagi” qaroriga ko‘ra foyda solig‘i 2008-yilda 18 %, 2009-yilda 20 %, 2010-yilda 22 %, 2011-yilda 24 % va 2012-yilda 25 %ga ko‘tarildi. 2012-yildan boshlab qat’iy 25 % qilib o‘rnatildi.

Savdo, qayta ishlash va import-eksport faoliyati bilan shug‘ullanuvchi MIZ rezidentlari uchun Qo‘shilgan qiymat solig‘i 17 % deb belgilangan. Ammo MIZ hududiga olib kirilayotgan texnologiya va xomashyo uchun QQS va boj undirilmaydi. Lekin aksiz, shaxsiy daromad solig‘i va boshqa soliq turlari imtiyozlardan xoli.

Bundan tashqari, MIZ rezidentlari uchun soliq bilan bog‘liq bo‘lmagan imtiyozlar ham joriy etilgan, ular yer, suv, elektr energiyasi, gaz, internet, bino ijarasi kabi to‘lovlardan to‘liq yoki qisman ozod etiladi.

1-jadval

XXR MIZlarining faoliyat doirasi va investitsiya manbasi [10]

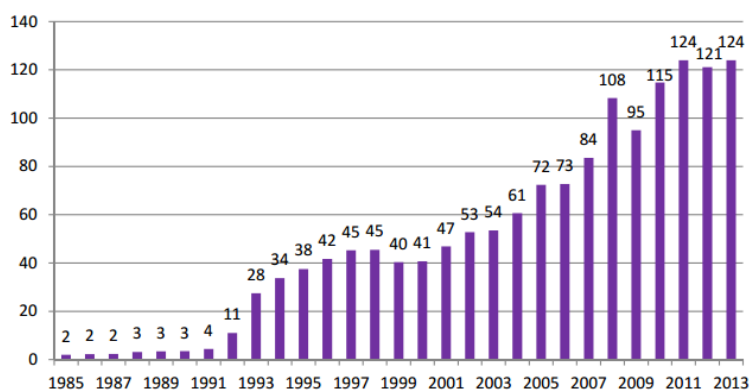
MIZ nomi	Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar soni	Ixtisoslashuvi	Kiritilgan xorijiy investitsiyalar manbasi
1	2	3	4
Shantou	3000 dan ortiq	Neftkimyo, tekstil, poyabzal va elektronika, agrosanoat	Kiritilgan 95 % xorijiy investitsiyalar Hong Kong, Tayvan va Singapurga tegishli
Shenzhen	17500 dan ortiq	Yadro energetikasi, elektronika, mashinasozlik, yuqori texnologiyalar va turli xizmatlar	Kiritilgan 85 % xorijiy investitsiya Hong Kongga tegishli
Zhuhai	5000 dan ortiq	Og‘ir sanoat, elektronika, dengiz va yo‘l qurilishi, turizm va boshqa xizmatlar	Kiritilgan 80 % xorijiy investitsiyalar Hong Kong, Makao, Tayvan va Singapurga tegishli
Xiamen	4150 dan ortiq	Elektronika, tekstil, oziq-ovqat sanoati, kimyo sanoati va turizm	Kiritilgan 80 % xorijiy investitsiyalar Tayvanga tegishli
Hainan	7320 dan ortiq	Elektronika, telekommunikatsiya va yuqori texnologiya	Jami xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi shartnomalar 22,3 mlrd. AQSh doll.

Xitoy YaIMi hajmini 2014-yilda tahlil qiladigan bo‘lsak, provinsiyalar bo‘yicha Guangdong, Jiangsu va Shandong mos ravishda 10,6 %, 10,2 % va 9,3 % ulush bilan yuqori o‘rinlarni egallagan. Jadvaldagi ma‘lumotlarga ko‘ra, YaIMda eng ko‘p ulush MIZ va boshqa erkin iqtisodiy zonalar joylashgan Xitoyning sharqiy va janubiy qirg‘oqbo‘yi hududlariga to‘g‘ri keladi.

2-jadval.

2014-yilda Xitoy YaIMining provinsiyalar bo‘yicha taqsimlanishi[11]

Provincsiyalar	O‘rni	YaIM (CN¥)	Nominal YaIM (ming AQSh doll.)	To‘lov qobiliyati paritetida YaIM (ming AQSh doll.)	Real o‘shish darajasi (%)	Jami YaIMdagi ulushi (%)
1	2	3	4	5	6	7
Butun Xitoy		63,646,270	10,361,117	17,411,575	7.4	100
Guangdong	1	6,779,224	1,103,605	1,854,578	7.8	10.65
Jiangsu	2	6,508,832	1,059,587	1,780,607	8.7	10.23
Shandong	3	5,942,659	967,419	1,625,721	8.7	9.34
Zhejiang	4	4,015,350	653,668	1,098,471	7.6	6.31
Henan	5	3,493,938	568,786	955,829	8.9	5.49
Hebei	6	2,942,115	478,953	804,868	6.5	4.62
Liaoning	7	2,862,658	466,018	783,131	5.8	4.50
Sichuan	8	2,853,666	464,555	780,671	8.5	4.48
Hubei	9	2,736,704	445,514	748,674	9.7	4.30
Hunan	10	2,704,846	440,328	739,959	9.5	4.25

1-rasm. 1985-2013-yillarda Xitoyga kiritilgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi (mlrd. AQSh doll.)[12]

Yuqoridagi ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, Xitoyga kiritilgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi o‘shish tendensiyasiga ega. Ayniqsa, 2011-2013-yillarda eng yaxshinatija 124mlrd. AQSh doll. niko‘rsatgan.

3-jadval.

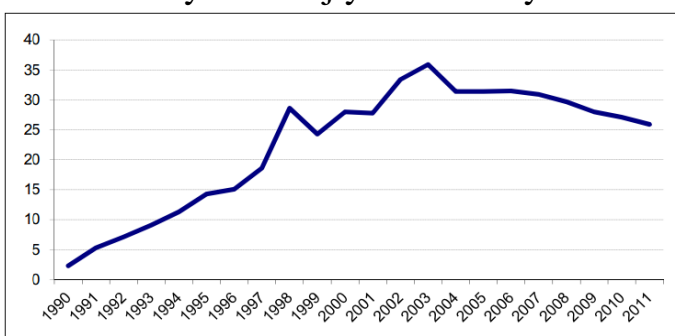
2013-yilda MIZlarning tashqi savdo ko‘rsatkichlari (mlrd. AQSh doll.)[13]

MIZ	Qiymati (mln. AQSh doll.)			O‘shish darajasi (%)		
	Savdo aylanmasi	Eksport	Import	Savdo aylanmasi	Eksport	Import
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Shenzhen	537,36	305,72	231,64	15,1	12,7	18,5
Xiamen	84,09	52,35	31,74	12,9	15,3	18,5
Zhuhai	54,17	26,60	27,56	18,6	23,0	14,6
Shantou	9,23	6,60	2,63	4,9	7,1	-0,3
Hainan	14,98	3,71	11,27	4,6	18,2	0,8
Jami	699,83	394,98	304,85	14,7	13,6	16,2

Xitoy savdo aloqalarida MIZlar katta rol o‘ynaydi. 2013-yilda ular tomonidan amalga oshirilgan savdo hajmi o‘tgan yilgiga ko‘ra 14,7 % o‘sgan. Bunda eksport – 394,98 mlrd. AQSh doll. (+13,6 %)ni, import esa – 304,85 mlrd. AQSh doll. (+16,2 %)ni tashkil etgan.

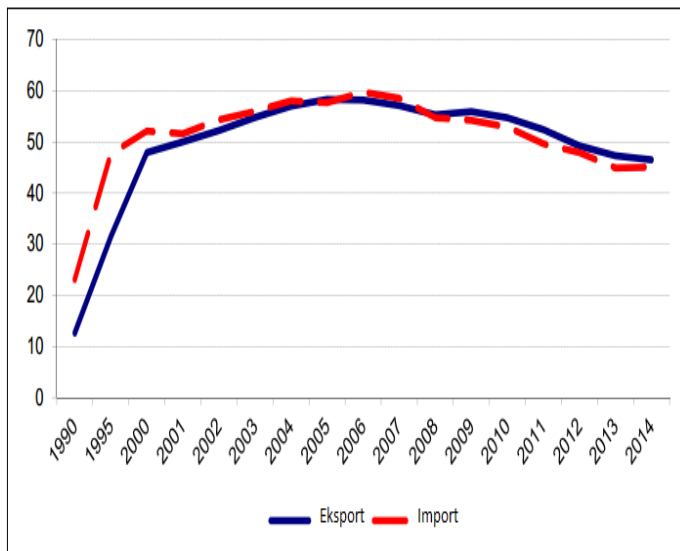
2-rasm. 1990-2011-yillarda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar sanoat mahsulotlarining Xitoy jami ishlab chiqarishidagi ulushi (%) [14].

Xitoyda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar sanoatning asosiy

ulushini egallaydi. U 1990-2011-yillar davomida 2,3 %dan 25,9 %ga ko‘tarilgan hamda ushbu sohaning YaIMdagi ulushi ham sezilarli darajada o‘sganligini ko‘rishimiz mumkin.

3-rasm. 1990-2014-yillarda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar eksport-importining Xitoy jami eksport-importidagi ulushi (%) [15]

2013-yilda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar Xitoy umumiy eksportining 47,3 % va importining 44,8 %ini tashkil etgan. Ular yuqori texnologiyalar eksportida ham muhim rol oʻynaydi. 2002-2010-yillarda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar tomonidan yuqori texnologiyalar eksporti 79 %dan 82 %ga koʻtarildi [16].

Koʻrinib turibdiki, Xitoyda faoliyat yuritayotgan MIZlar iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri boʻlib xizmat qilmoqda. Bu borada Oʻzbekistonda ham samarali ishlar olib

borilmoqda, Oʻzbekiston hududida maxsus imtiyozlarga ega zonalarining tashkil etilgani bunga misol boʻla oladi. Hozirgi kunda Oʻzbekistonda 3 ta maxsus iqtisodiy zonalar faoliyat yuritmoqda: “Navoiy” erkin industrial-iqtisodiy zonasi (2008-yil 2-dekabr), “Jizzax” maxsus industrial zonasi (2013-yil 18-mart) va “Angren” maxsus industrial zonasi (2013-yil 12-aprel). Ularning faoliyatiga doir munosabatlar 1996-yil 25- aprelda qabul qilingan “Erkin iqtisodiy zonalar toʻgʻrisida”gi Oʻzbekiston Respublikasi qonuni bilan tartibga solinadi.

“Navoiy” EIIZga kiritilgan toʻgʻridan-toʻgʻri investitsiyalar hajmiga qarab 7-15 yil muddatda, “Angren” va “Jizzax” MIZlari uchun esa 3 yildan 7 yilgacha muddatda soliq, valuta va bojxona imtiyozlari belgilangan. Mazkur MIZ rezidentlari yer soligʻi, mulk soligʻi, daromad soligʻi, obodonchilik va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish soligʻi, yagona soliq toʻlovi (kichik korxonalar uchun), Respublika yoʻl jamgʻarmasi va Respublika maktab taʼlimini rivojlantirish jamgʻarmasiga majburiy toʻlovlardan ozod etiladi. Bundan tashqari, eksportga yoʻnaltirilgan mahsulot ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kelinayotgan asbob-uskunalar, xomashyo materiallar va butlovchi qismlar bojxona toʻlovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvini uchun yigʻimlardan tashqari) ozod qilinadi.

Oʻzbekistonga toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda maxsus iqtisodiy zonalarining oʻrni beqiyos. 2014-yilda iqtisodiyotimizga jalb qilingan jami kapital qoʻyilmalarning 21,2 %dan ortigʻi yoki 3 milliard dollardan ziyodini xorijiy investitsiya va kreditlar tashkil qildi. Ularning toʻrt dan uch qismi toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalardir [17].

Shunisi quvonarliki, ushbu zonalarda olib borilayotgan loyihalar yildan-yilga sifat va miqdor jihatdan yaxshilanib bormoqda. Birgina “Navoiy” EIIZ tufayli 2014-yilda Navoiy viloyatiga jami 176,7 mlrd. soʻmi xorijiy investitsiyalar jalb qilingan boʻlib, ushbu hudud tomonidan 2014-yilda umumiy qiymati 460,4 mln. AQSh doll. mahsulot eksport qilindi [18]. “Angren” maxsus industrial zonasi olsak, ushbu hududdagi 2013-yildagi loyihalar 17 tani tashkil etib, ularning umumiy qiymati 328,6 million AQSh doll. ga teng.

2014-yilda Jizzax viloyati korxonalari tomonidan 45,6 million dollar miqdoridagi mahsulot eksport qilindi. Viloyat iqtisodiyotini tarkibiy oʻzgartirish

maqsadida sanoat sohasida 237, qishloq xo‘jaligida 197, xizmat ko‘rsatishda 700 dan ortiq loyiha amalga oshirildi[19]. Xususan, hozirgi kunda “Jizzax” maxsus industrial zonasida mobil telefonlar, akkumulyatorlar, marmar, texnik-sanitar buyumlar va boshqa turdagi mahsulolar ishlab chiqarish bo‘yicha 6 ta loyiha ishlamoqda va 21 ta loyiha rejalashtirilgan[20].

O‘zbekistonga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va MIZlarning faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha quyidagi yo‘nalishlar muhim hisoblanadi:

➤ soliq mexanizmini yanada yengillashtirish (Soliq stavkalarini pasaytirish, ba’zi faoliyat turlari uchun soliq stavkasini kamaytirish)

➤ moliya-kredit mexanizmini yaxshilash (MIZ rezidentlari uchun davlat tomonidan subsidiyalar ajratish, MIZ rezidentlari uchun kredit foiz stavkalarini pasaytirish)

➤ logistika tizimini rivojlantirish va modernizatsiya qilish;

➤ miz rezidentlari uchun imtiyoz muddatini uzaytirish;

➤ eksport bilan bog‘liq munosabatlarda davlat tomonidan yordam ko‘rsatish.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, XXRning MIZ tashkil etish bo‘yicha tajribasi O‘zbekiston uchun yetarlicha o‘rnak bo‘la oladi. Mamlakatimizdagi amaldagi investitsion siyosat erkin iqtisodiy zonalarga, umuman mamlakatimiz iqtisodiyotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga katta hissa qo‘shmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. The World Bank, The International Bank for Reconstruction and Development “Special economic zones- progress, emerging challenges and future directions” 2011.

2. Рыбаков С.А., Орлова Н.А. Особые экономические зоны в России: Налоговые льготы и преимущества. - М.: Вершина, 2006. Гл. 1. С. 12-13.

3. [www. Tradingeconomics.com/china/gdp-per-capita](http://www.Tradingeconomics.com/china/gdp-per-capita).

4. World Bank and The Development Research Center of the State Council of China 2014.

5. http://www.e-reading.club/chapter.php/127766/63/Maksakovskiii_-_Geograficheskaya_kartina_mira_Posobie_dlya_vuzov_Kn._II__Regional'naya_harakteristika_mira.html.

6. November 1981 “The Resolution on Authorizing the People’s Congresses and Their Standing Committees in Guangdong and Fujian Provinces to Make Separate Economic Statutes in Their Respective Special Economic Zones”.

7. Yeung, Lee, and Kee 2009.

8. FIAS “Special economic zones- performance, lessons learned, and implications for zone development” 2008.

9. Law of The People's Republic Of China on The Exclusive Economic Zone And The Continental Shelf (June 26, 1998).

10. <http://newinspire.ru/lektsii-po-mirovoy-ekonomike/osobie-svobodnie-ekonomicheskije-zoni-v-kitae-1688>.

11. *IMF WEO Data 2014*.

12. Wayne M. Morrison “China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States” Congressional Research Service Report, October 9, 2014.

13. http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/about_cn/laws_ved_cn/special_area_cn/.

14. Invest in China (<http://www.fdi.gov.cn>) and China’s 2012 Statistical Yearbook.

15. China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States/ Wayne M. Morrison (Specialist in Asian Trade and Finance) October 9, 2014.

16. The United Nations, UNCTAD statistics.

17. <http://www.press-service.uz/uz/news/5079/>.

18. <http://www.fiez.uz/news/news/78-navoi-region-posts-4-gpr-growth-in-2014>.

19. <http://uza.uz/uz/politics/islom-karimovning-jizzax-va-sirdaryo-viloyatlari-saylovchila-05-03-2015>.

20. <http://jizzax.uz/main/page/77>.